

Kontingenssin käsite

■ Risto Eräsaari

Artikkelissa esitellään kontingenssin käsitteelle annettuja tulkintoja ja täsmennyksiä. Eritoten siinä nostetaan esiin kontingenttien mahdollisuuksien ja satunnaisuuksien aiheuttaman sekasorron kohtaamisen synnyttämä vastakohtaiskulttuuri. Kontingenssin ominaislaatuja ja historiallisia kehityskaaria koskevassa keskustelussa avataan erilaisia tapoja löytää ajatteluun ja toimintaan tarvittavaa itsenäisyyttä. Lopuksi esitetään kolme näyttöä siitä, kuinka kontingenssin käsite laajentaa ymmärrystä yhteiskunnasta, ihmisestä ja asioista.

Englantilainen valokuvaaja Richard Long teki vuonna 1967 suoran polun niityn halki kävelemällä moneen kertaan edestakaisin ja lopuksi dokumentoi sen valokuvaamalla. Teos sai nimen *A line made by Walking*. Esineiden sijainnin ja etäisyyden kolmiulotteiseen näkövaikutelmaan nojautuva perspektiivi tuntuu vääntyvän kieroon ja hajautuvan. Samalla perspektiivi tulee tässä kuvaannollisessa esityksessä ainutlaatuisella tavalla esille. Kuva esittää mielensisältöä heijastavaa projektiota, ja samalla sitä, että ihmisen silmä näkee vääjäämättä maailman projektiona. Maisemaan kävelty viiva asettaa kuvapinnan eri osat tasa-arvoiseen asemaan keskenään niin, ettei katsoja enää saa tutun perspektiivin välittämää informaatiota. Myös kontingenssia voi luonnehtia ominaislaaduksi, jossa kadotaan etukäteen sovittu tai totuttu perspektiivi. Se ei enää hahmota yksinomaan visuaalista tai tilallista näkemystä, vaan luovuttaa käsitteellisen näkökulmansa nojalla mahdollisuuden nostaa pöydälle ajattelutavan erityisyyttä arvioiva kiistanalaisuus tai asettaa umpikujaan ajautuneelle normatiiviselle teorialle vaihtoehto.

Uusi perspektiivi voi irrottaa, erottaa tai vapauttaa meidät siitä ehdollisuudesta ja sidonnaisuudesta, jolla taustaoletusten muutoksia ref-

lektoimatta selitetään, mitä me olemme, ajatlemme ja teemme. Tärkeät asiat voi toisinaan tunnistaa vasta, kun ne näyttäytyvät kontingentissa välyksessä – todellisuudessa, joka irtoaa symmetrisistä ja yksitoikkoisista kulisseista (Robbe-Grillet), sallii uusien nimien kokeilun asioille vähän niinkuin nainen sovittaa kaupassa hattuja (Beckett), antaa välähdyksen ajan sisällä tapahtuvasta ankkuroimattomasta olemisesta (Joyce).

Itsenäiseksi modaaliseksi ominaisuudeksi määrittyvä kontingenssi on usein lievennetty aavistuksenomaiseksi kontingenssitunteeksi tai valveutuneeksi kontingenssitietoisuudeksi, mutta sosiologiassa ja filosofiassa se on tavattu myös suoranaisena ”meidän olemassaolomme kontingenssina” (Simmel) ja ”itseaiheutettuna kontingenssina” (Dewey). Ehkä useammin sitä on kuitenkin pidetty kaikkena muuna kuin siistinä maailman menoa käsittelevänä hypoteesinä, jolloin kontingenssi on jotain joka vääntää historiakulttuuria kieroon ja ilveilee sattuman Haitallisuudella.

Kun ennen ei tapahtunut niin paljon, kontingenssin teema saatettiin liittää laaja-alaiseen maailman varmuuden tavoitteluun ja vapaaseen tahtoon. Nykyään taas kaikki on muutoksessa ja uutuuksia tulee jatkuvalla syötöllä, joten se liitetään ajallisen ymmärryksen muutokseen, ennustamattomiin tapahtumiin ja maailman synkkemisen synnyttämiin enemmän tai vähemmän traumaattisiin kokemuksiin. Kaottisuuden ja tilapäisten syiden armoille joutumisen itsensänselvä vastavoima on järki ja suunnitelmallisuus. Kontingentti monimuotoisuus, vaihtelevuus ja ambivalenssi tunkeutuvat kuitenkin aina jollakin tavalla ajan menoon. Eihän kaitselmuksen taskulamppukaan voi näyttää pimeässä kuin seuraavat askeleet. Kontingentti satunnaisuus-

asetelma – se että asiat eivät ole välttämättömiä tai väistämättömiä, vaan voivat olla myös ajateltavissa ja tehtävissä toisin – ei näin ollen oikein voi olla jyrkän kaksijakoinen vaan sen on oltava jollakin tavalla kerrostunut. Lisäksi odotukset lomittuvat toisiinsa ja asioiden keskellä olevalle kontingenti mahdollisuus voi ilmaantua intuition tuloksena.

Tilaisuuden tarjonta ja torjunta

Satunnaisuus, joka voisi olla toisin ja joka sen vuoksi on meidän muutettavissamme, on löydetty maailman kohdussa (Rilke), sielun kipinässä (Mestari Eckhart), valon kirkastamassa aukiossa (Heidegger), mutta myös kauniissa velvollisuudessa kuvitella (Borges) ja kantaa omaa inhimillistä olemista koskeva vastuuta (Husserl) *virtú*-tyyppisessä mahdollisuushorisontissa sekä sellaisissa mitä moninaisimmissa tilaisuutta tai mahdollisuutta tarjoavissa tapauksissa, joihin termillä pelivara viitataan. Kyse ei siis ole vain valveunen tai välähdyksen kaltaisista, vielä ilmassa leijuvista, lentomahdollisista ajatuksista, jota ei voi peräänkuuluttaa, vaan myös välialueina, kokeiltavuutena, tavoiteltavuutena, piilevyytensä ja aavisteltavuutena näyttäytyvästä kvalitatiivisesta toivosta.

Satunnaisuus, joka voisi myös olla toisin, ei toisaalta juuri tämän takia olekaan meidän muutettavissamme, vaan se on este tai ikävä asia, joka aiheuttaa hälyä, haittaa ja harmia. Kulttuurisen tappiomielialan tai maailman synkkenemisen tunnettuja esimerkkejä ovat länsimaiden perikato (Spengler), lumouden haihtuminen (Weber) ja poliittisen äärimäinen logiikka (Schmitt). Puhuttelevampi kuitenkin on irlantilaisrunoilija W.B. Yeatsin epämukavuudessa tarvittavan regulatiivisen periaatteen suuntaan käännetyn katseen kirvoittama ajatus, jonka mukaan ”a terrible beauty is born”. Tässä ei todistetaakaan mitään maailman yksioikoisen itsestäänselvää järkkymistä, vaan suoritetaan eräänlainen tarkistava kertaus tai intellektuaalinen toisto. Sellaisenhan keksi pseudonyymilla Constantin Constantius kirjoittanut Søren Kierkegaard: tarkistava toisto (*Gjentagelse*) on ”uusi kategoria, joka täytyy löytää”. Toiston voi venyttää elämän-

ehtojen kynnykselle kiipeämiseksi, eikä siitä ole pitkä matka toivottoman kiistan (*doxan*) purkamiseen vaikeudeksi (*res dura*), epäilyksenalaisuudeksi (*re dubia*) tai julkiseksi asiaksi (*res publica*). Tähän kuvioon tuntuu kuitenkin helposti leijuvan seuraavankaltainen ylimenon vaara: koko kysyttävyyks saatetaan peittää romanttisen kontingenssin (Blumenberg) perspektiivillä, jossa yksilöllinen ja ainutkertainen voittaa yleisen ja jossa ajatellaan, että sumussa ajattaessa ”puolivaloilla” näkee paremmin.

Toisin toimimisen tilaisuuden sekä *tarjoavan* että *torjuvan* satunnaisuuden kaksoiskontingenssin vaikutuksesta yhdenmukaisuuden ja toimijuuden välisen jännitteen tasapainoehdojen määrittely karkaa käsistä. Tilaisuuden aukeaminen synnyttää aikakauden muutoksia ja maailmanhistoriallisia momenteja. Sellaisen sulkeutumisen taas alakuloa ja synkkyyttä, joka myy ja jolla pelotellaan. Yksiselitteisesti on mahdotonta kertoa kumpi on määräävässä asemassa ja miten määrääminen tapahtuu. Epäselvyyksistä ja paradokseista, menneen ja tulevan tai puun ja kuoren väliin joutumisesta onkin monenlaisia empiirisen kontingenssin tavoittamattomalle tuolle puolelle asettuvia esimerkkitapauksia. T.S. Eliotin ”Wasteland” on käännetty ”Autiomaaksi”, vaikka se ehkä pikemminkin kertoo ”kamalaan kauneuteen” viittaavasti jättömaasta. Samuel Beckettin ”Endgame” on käännetty pelottavasta häviöstä muistuttavaksi ”Leikin lopuksi”, vaikka hän itse muistutti se tarkoittavan loppupeliä. ”Tulevaisuus on väistämätön, mutta se ei ehkä toteudukaan”, kirjoitti Borges. ”Se, että aurinko nousee aamulla, on hypoteesi”, huomautti taas Wittgenstein.

Asioiden ja tapahtumien kontingenssi on epäiltävyyden ja kelpaamattomuuden keskelle työntyvä työhypoteesi, jota on kokeiltava, vaikka sen selityskuva tiedetään asiantuntijan painajaiseksi ja todellisuuskuvan tarvelijäksi. Jotain on kuitenkin tehtävä, on esimerkiksi tehtävä valinta, jotta voi valita. Loputon epäily kun ei oikeastaan ole vielä mitään epäilyä. Voi tulla tärkeäksi ”kuvitella kieli, jossa ei ole meidän käsitettämme ’tietää’”, Wittgenstein ajatteli. Tuntuu kuin satunnaisuuden muutettavuuden ja muuttamat-

tomuuden figuuri lepäisi sellaisen tiiviskudoksisen poeettisen uskon varassa, josta ei voi sanoa, ollaanko siinä tekemisissä epätoivon vai joviaaliisuuden, luovutuksen vai tyydytyksen, kaaoksen vai kirkkauden kanssa.

Todellisuus alkaa askarruttaa etenkin silloin, kun epäilee sen kääntyneen kieroon tai huomaa ajautuneensa siitä sivuun. Mutta kuinka todellisuutta voi houkutella takaisin? Tuleeko se meitä kohti vai menemmekö me sitä kohti? Miten menetellä maailmassa jossa kaikki lauseet ovat tosia? Toivo pantiin romantiikan aikana pyörivän, kiertävän ja täyteläisen maailman mahdollistamaan elämään ja olemassaoloon (McGilchrist 2012). Sen pimeä puoli näyttäytyy skandinaavisessa Jörmungandr-nimisessä merikäärmeessä, joka pystyi kiertymään maailman ympäri ja puremaan häntäänsä ja jonka suusta pääsivät myrkyhuurut tappoivat kaiken kuolevaisen. Pyöreän valoisa puoli taas tavataan hyvässä kehässä, jolla pohjoismaiset sosiaalidemokraatit ovat kuvanneet hyvinvointivaltiollista yhteiskuntasysteemiä, jonka osajärjestelmät toisiaan ruokkien kehittyvät ja kasvavat samassa tahdissa.

Suurta realismia on kuitenkin näyttää kynensä pahalle, torjua sen eteneminen sekä kompensoida sen huonous ja haitat tavoittelemalla menetystä korvaavaa tai menetyksen riskiltä turvaavaa vakuutusta, jota hiljattain kuollut saksalaisfilosofi ja kontingenssispesialisti Odo Marquard on kutsunut kaiken yhteen kokoavalla sanahirviöllä ”kompetenssinpuutteenkompensointikompetenssi” (*Inkompetenzkomposensationkompetenz*). Se on sellaisen profeetan hokema, joka osoittaa pisteen, jossa omin toimin ja voimin saavutetaan se, jota väistämätön kohtalo määrää ja liikuttelee. Se ilkkuu sokraattiselle kyvyille nähdä kriisin läpi (*diacrisis*) ja erotella sattuma mahdollisuudesta tai ehkä sittenkin toistaa kiinalaisesta filosofiasta tutun ajatuksen, jossa ”olematonta, joka on olemassa” kutsutaan ”täydelliseksi tilaksi” (Chuangtse).

Kontingentin muutoksen käsiteltävyys ja kesyttäminen ovat synnyttäneet monenmoisia sopeutumiseen, jakamiseen ja eriyttämiseen liittyviä ”pragmaattista kontingenssin” muotoja,

kuten siirtymävaiheita, muutoskykyisiä alikonaisuuksia, nykytodellisuuden löytämistekniikoita, jopa tietynlaista ”kontingenssiterapiaa”, jossa kontingenssi avautuu ajoittaisen ominaislaadun, käsitteellisen johtolangan, tilaisuuteen tarttumisen, uudelleen avaamisen, orastavuuden (emergenssin), riskihallinnan, sinnikkyyden (resilienssin), myöntövyöden (komplianssin) tai jonkin muun ennanlta arvaamattomaan varautumisen symbolina ja metaforana.

Kontingenssin ominaislaatu

Varsinaisen ajatteluperiaatteen asema kontingenssikäsitteellä on muun muassa modernin yhteiskunnan ominaislaatua (*eigenvalue*) tematisoivassa sosiologiassa (Luhmann), absoluuttista välttämättömyyttä torjuvassa luonnonfilosofiassa (Boutroux), buddhalaisuutta ja eksistentialismia yhdistävässä Kioton koulukunnan filosofiassa (Kuki), maailman kontingenttia lukemista ehdottavassa filosofisessa esseistiikassa (Blumenberg) ja viime vuosien objektiorientoituneessa spekulatiivisessa realismissa (Meillasoux). Mutta tunnetusti sen löytää myös kontingenssin käsitteestä ajatteluperiaatteena kiinnostumattoman työkalupakista, jonka välinein avataan ajallisen dynamiikan, eissentiaalisten ominaisuuksien, vastavuoroisten odotusten, monimutkaisuuden sekä moniselitteisten ongelmien liuottamista vaativia toimenpiteitä. Valitsen näyteikkunoiksi Niklas Luhmannin modernin yhteiskunnan kontingenssin ja Hans Blumenbergin vastalauseen todellisuuden yksinvallalle, mutta kerron myös hiukan Quentin Meillasoux'n spekulatiiviselle realismille ominaisesta puhtaasta kontingenssista.

Luhmannilaisessa yhteiskuntasysteemin itsekuvauksessa – joka mahdollistaa ensimmäisen asteen kuvaustasoa täydentävän toisen asteen kuvauksen – siirtymä toiselle tasolle johtaa siihen, että todellisuus (*Realität*) ymmärretään kontingentiksi, toisin mahdolliseksi tai evoluution suuntaan kääntyväksi oppimiskuvioksi. Itsekuvaus kulminoituu ensimmäisen asteen tarkastelijalle invariantteja perusteita, luontoa ja välttämättömyksiä koskevaan provokatiiviseen ilmoitukseen. ”Nykyään tämän (kontin-

genssin – R.E.) paikan ottaa superepäilemätöntä symboloiva arvon käsite”, Luhmann ilmoittaa. Paitsi toisin tekemisen mahdollisuutta kontingenssi merkitsee riskeistä ja monimutkaisuuksien sisäisten ristiriitaisuuksien käsittelystä johtuvaa ”käytännöllistä pettymisvaaraa”.

Ei ole mikään sattuma, että maailman menon ajattelemisessa auttava kontingenssiteesi muotoiltiin Luhmannin mukaan ensin teologiassa. Jumala hahmoteltiin havainnoitua havainnoivaksi ja erotuksetonta viimekätisyyttä kannattelevaksi ”superjumalaksi”. Tarkempi modernin yhteiskunnan kontingentin ominaislaadun erittely tulisi kuitenkin aloittaa paneutumalla luhmannilaiseen ”ulosdifferențioitumisen” (*Ausdifferenzierung*) käsitteeseen, jolla viitataan eriytymisprosessissa tapahtuvaan itselle erottamiseen, oman dynamiikan varassa pysytelyyn sekä näiden uloseriytyviä kehityskaaria synnyttävään muutokseen. Tässä on iduillaan teoria muutoksen ”käyttöaineesta” (fermentistä), josta myös on keskustellut *Homo Hierarchicus* -teoksestaan tunnettu ranskalaisantropologi Louis Dumontin pitämällä yksilöllistymistä pikemminkin modernin muutoksen käyttöaineena kuin ainutkertaisena kykynä. Uskontoahan kytkeytyy myös individualiteetin momentteihin, siitä tulee yksilöllisestä päätettävä asia ja se antaa aiheen kollektiivisingulariteetin pohdintaan. Vaikka Luhmann on käsitellyt laajasti Jumalan kontingenssimuotoa yhteiskunnan ja sen edellyttämän sosiaalisen järjestyksen taustahahmona, hän ei ole kuitenkaan kertonut, että Hans Blumenberg täsmensi jo vuonna 1959 kirjoittamassaan tarkassa tietosanakirja-artikkelissa kontingenssin ”eräksi niistä harvoista käsitteistä, joilla metafysiikan historiassa on spesifisti kristillisen alkuperä”.

Totuuden rigorismi – kaiken yli valaisevan valon kaltaisen mittatikun tekeminen totuudesta – tarkoittaa Blumenbergille itse- ja maailmanymmärryksen sisällöllisiä kysymyksiä pahasti varjostavaa totuuden yksinvaltiutta tai yksinmääräämisoikeyttä (*Absolutism der Wahrheit*). Se ei aseta torjuvia ehtoja asioiden käsiteltävyydelle vain viemällä olemassaolon ehtojen käsittelyn ja pohdinnan ihmisten käsistä vaan

myös eliminoimalla näiltä kyvyn uskoa omiin käsiinsä. Sen vaikutuksesta teeskennellään, että tiedetään mikä oikeasti on todellista ja määritellään etukäteen normit, joista itsestään ei enää keskustella. Tämän karun kohtalon välttämiseksi Blumenberg puhuu notorisesti – lievän ironisesti mutta ei niin ironisesti kuin Richard Rorty – niistä tavoista, joilla välttytään joutumasta tekemisiin todellisuuden, toiveiden, kielen, kirjan, itsevarmuuden, instituutioiden, minän, olemisen, ajan, järjen, nykyisyyden, viimekäteisperustelujen ja yllätysten absolutisoinnin kanssa. Blumenberg esittää kritiikkiä sanojen herrausta ja tällaista kannattelevaa filosofia vastaan, mutta ei pidä suostuttelevaa puhetta, retoriikkaa ja vakuuttamisyrityksiä erityisen haitallisina. Kontingenssi ei ylipäänsä ole Blumenbergille ”hännämiskäsite”, eikä hän ole arbitraarisuuden tai aletorisuuden airut, joka irrottaa kaikki ankkurit, päästää asiat kellumaan, jättää lukijan katsoomaan hämmentyneenä peiliin, poistuu itse paikalta ja jättää asiat lukijan huoleksi. Päinvastoin: hän keskustelee siitä, kuinka kontingenssin aiheuttamaa sortoa ja pelkoa voidaan torjua mielikuvilla, tarinoilla ja metaforilla, eikä hän jätä historian jatkuvuutta lepäämään idealististen kulissien varaan, vaan nojaa avoimesti historiallisesti perittyjen ongelmien ajatukseen.

Marbachin yliopistossa säilytettävässä luentorungossa, jonka otsikkona on ”Amoraalinen poliittinen moralistiikka” Blumenberg esittää teesin, jonka mukaan ”kaikkea moraalialia on arvioitava sen poikkeustilanteesta käsin” ja ”moraali on sitä, mitä ymmärtää tai tulee ymmärtää itsestä”. Yhdessä todellisuuden yksinvaltaa vastustavien ajatusten kanssa tällaiset käsitykset vievät hänen kontingenssin käsitteensä kauaksi tavanomaisesta valintatilanteen tai historiallisen ehdollisuuden kontingentismista. Kyse ei myöskään ole päätösten ja ratkaisujen pelivaraksi tai tilaisuudeksi (*chance*) tiivistyvistä weberiläisestä eikä oikeastaan kierkegaardilaisesta muistiin nojautuvaan tarkistavaan kertaukseenkaan (*Wiederholung*) palautuvasta kontingenssista. No mistä sitten? Ehkä sen voi tiivistää ihmisten elämälle ominaiseksi ”todelliseksi sekasortoisuudeksi”, jota totuudellisuuteen taiteessa viit-

taavan ”todenkaltaisuuden” (Tuomas Anhava) sijasta on parempi kutsua historiallisesta todellisuudesta, aikaikkunasta ja ajallisesta ytimestä riippuvaksi ”todellisuudenkaltaisuudeksi”. Tämä on se käsitys, johon yhdistyy luottamus omiin käsiin ja käsityksiin, päälle käyvän todellisuuden uhkan – mutta myös mielivaltaisen Jumalan (*Willkürgott*) – synnyttämä hätä ja pelko sekä yksin ja turvattomaksi jääneen tietoisuuden torjuminen, ei niinkään sanoin kuvaamattoman taustan antava eksistentiaalinen, kolmansilla mahdollisuuksilla pelastava pragmaattinen eikä konstitutiivista orientaatiota järjestämiskyvyttömän järjestyksen paikalla tyrkyttävä aleatorinen kontingenssi.

Puhdas kontingenssi

Kontingenssin kohtalona on joutua kadotetuksi totuuteen tai vakaumukselliseen tekoon, uneen tai mutkattomaan onneen, mutta toisisaalta sitä ruokkii voimakkaasti kiivaan epämääräinen muutos, jonka käyttöaineesta on vasta epämääräisiä vihjailuja ja josta onnekaasti saadaan silloin tällöin jälkikäiteisnäyttöjä. Mikään ei enää synny vuosikymmeniä kestävä työn tuloksena. On hyvä erottaa toisistaan *heikko* kontingenssi, jonka nimissä – sikäli kun sitä edes mainitaan – tarkistetaan niitä samalla tasolla olevia ehtoja, joiden vallitessa ihminen tai organisaatio menestyy ympäristössään, ja *vahva* kontingenssi, jossa syyt, seuraukset ja väliintulevat tekijät kirjataan eri tasolle ja jonka nimissä kontingenssista ei tulistuta, vaikka se julmasti ilveilee. Ranskalaisfilosofi Quentin Meillassoux on kehittänyt analytiikan, jossa konstruoidulla kontingenssin käsitteellä tavoitellaan joksikin tulemisen kaikkea pysyvyyttä ylittävää ominaislaatua, jota vetäydytään spekuloimaan ja pohtimaan kaikesta aikakauden hengestä erossa olevana ”puhtaan” mahdollisuutena. Meillassoux’n mukaan virtuaalinen Jumalakin ”voi olla olemassa tulevaisuudessa”.

Spekulatiivinen kontingenssi näyttäytyy tässä kontingenssikeskustelun vivahteena, hienoutena ja dynaamisena vaihdoksena, joka aluksi tuo mieleen Nietzschen huudahduksen ”Voiminua. Olen nyanssi” ja sitä seuraavan vahvis-

tuksen, että nyanssina olen ”dynamiittia”. Kaikesta tämänkaltaisuudesta on kuitenkin tässä pysyttävä erossa. Kontingenssi on tässä vakavaa, viileää, ehdotonta ja puhdasta. Tässä käännytään ajattelun ja olemisen kiinteää yhteyttä merkitsevää ja ajateltavuudelle suitset suuhun panevaa ”korrelationismia” ja naiivia realismia vastaan asettumalla tarkasteleman asioita realistisesti ymmärretyssä välittömässä realismissa. Ehdoton kontingenssi eroaa uhanalaisuutta, horjuvuutta ja arveluttavuutta merkitsevästä ja olemassaolon tuhoutumiseen ennen pitkää johtavasta empiirisestä kontingenssista: se viittaa primaariseen puhtaaseen tilaisuuteen, joka on olemassa vaikkei se toteudukaan, ja on näin ollen eri asia kuin havaintoperustainen sekundaarinen kontingenssi.

Tässä ihmisen äärellisyyden tavoittelussa ilman olemisen käytäntöjä ja inhimillistä viritystä kohti ”suurta ulkopuolta” porhaltavassa ja etenemisessään elämän kynnykselle pysähtymättömän kontingenssin kehittämisessä on saatu innoitusta Alain Badioun matematiikan filosofiasta. Sen avulla tavoitellaan objektorientoitunutta, luonnon lainalaisuuksista vapautettua ja kausaalisuudesta irrotettua kontingenssin käsitettä. Se perustuu siis kaikkeen muuhun kuin kieleen, tietoisuuteen tai subjektiin ja kehittää järkeä superkaaoksen maailmassa. Emme sen kohdalla voi yrittää kriittiseen massaan vetoamalla ounastella, kuinka paljon tarvitaan kontingentin maailman pelivaraa, jotta saadaan aikaan kontingenssietoista innostusta emmekä arvuutella ketkä tai mitkä ovat niitä asiasta innostuneita tahoja, jotka olisi hankkeeseen kutsuttava.

Kun yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä oli vallalla tiedon suuri ykseys, niiden ulkopuolelle ei tuntunut jäävän mitään. Kun niissä nyt on vallalla pienen tiedon ykseys, sen sisäpuolella taas ei ole mitään. Jo pitkän aikaa on ajattelutapoihin hiipinyt eräänlaisen formatiivisen kontingenssin lisääntyvän läsnäolon tunnistamisen ansiosta joukko ominaisuuksia, sellaisia kuten erojen relativisointi, todellisuuden asteistuminen ja suhteistuminen sekä radikaalin ajallistumisen ja yksilöllistymisen moninaiset välittömät ja välil-

liset vaikutukset. Näitä ei pidetä vain hämmentävänä muutoksena, vaan myös rakenteiden ja kudosten hajoamisen ja tuhoutumisen enteinä. Tällöin kontingenssi jää ambivalenssia muistuttavaksi varoitteelukäsitteeksi. Moninaisten sisäisissä ja ulkoisissa asioissa tunnistettujen käännteiden, vaihdosten, kriisien ja metamorfoosien jälkeen harva enää yrittää monien maailmojen yhtä aikaa olemisen mahdollisuutta huomioon ottamatta koota lankoja yhteen kertoakseen keitä me olemme, mitä me teemme ja mikä meitä odottaa.

Jollakin tavalla paradigmaattinen on se lopputulema, johon Iain McGilchrist – joka ei ole sosiologi vaan psykiatri – modernin maailman muotoutumista käsittelevässä teoksessaan *The Master and his Emissary* monien ristiriitaisuuksien ja anomalioiden keskeltä avautuu lopputulemaansa. Kirjan viimeisiin lauseisiin kuulu kirjoittajan esittämä kollektiivasetelma jota lukee kun runodraamaa: ”alienation versus engagement, abstraction versus incarnation, the categorical versus the unique, the part versus the whole, and so on”. Kirjoittaja tuntuu yhtäkkiä tajuavan, ettei tämä olekaan mikään totuutta välittävä todellisuuskuvauksia eikä siinä ole tiiviissä muodossa niin sanottua kaikissa ratkaisuisia ilmeistä todellisuustajua. Siinä on todellisuudenkaltaisuutta, mutta se on ”vain” metafora. Kirjoittaja ei tästä säikähdä, vaan tuntee olonsa helpottuneeksi, on ehkä saanut tarpeekseen sitoutumisesta faktoihin ja todellisuuksiin ja tuo kaiken tämän esille helpottuneessa valossa. Vaikka se, mihin hän tukeutuu, on ”vain” metafora, tämä on silti se, mitä meillä on ja min-

kä on kelvattava, ”it is how we understand the world”. Keskustelu metaforista, joiden nojalla elämme, ei ole ainoa asia, jonka tämä tuo mieleen. Myös kokonaisten maailmallisten tasapainoheitojen määrittelyyn pyrkivien tieteenalojen on intellektuaalisessa projektissaan luovuttava vanhentuneista riidanaiheista ja nojaututtava mitä kekseliäimmin nyansoituihin kielellisiin kuvailmauksiin, joiden pohjana on vertaus. Kuka enää osaa silloin kertoa, mistä aineksista tieteen uhkaava, akuutti tai taakseen jäänyt kriisi on pantu kokoon. ”Pidetään kiinni sosiologiasta vaikkei sitä niin olisikaan”, lausui tunnettu sosiologi.

Lähteet

- Blumenberg, Hans 1983 (1966). *The Legitimacy of the Modern Age*. Cambridge, MA, Massachusetts Institute of Technology Press
- Blumenberg, Hans 2004. *Beschreibung des Menschen*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas 1997. *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas 2000. *Die Religion der Gesellschaft*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Marquard, Odo 1981. *Abschied vom Prinzipiellen*. Stuttgart, Reclam.
- McGilchrist, Iain 2012. *The Master and his Emissary, The divided Brain and the Making of the Western World*. New Haven, Yale University Press.
- Meillassoux, Quentin 2012 (2006). *After Finitude. An Essay on the Necessity of Contingency*. London–New Delhi–New York–Sydney, Bloomsbury.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan professori (emeritus) sekä Jyväskylän ja Joensuun yliopiston dosentti. Artikkelin perustuu Tieteen päivillä 7.1.2015 pidettyyn esitelmään.